

FRUZZSINA GYENES

FUNGOVANIE A SKÚSENOSTI SO SLOVENSKOU MENŠINOVOU SAMOSPRÁVOU V ŠÁRIŠÁPE

V Šárišápe (Sárisáp) v Komáromsko-ostrihomskej župe vznikla Slovenská menšinová samospráva 18.októbra 1998. Dvaja spomedzi jej členov – predsedníčka a podpredseda – boli tí istí vo všetkých cykloch, zvyšní traja členovia sa však menili v každom cykle. Dôvodom toho počas prvých ôsmich rokov bola snaha, aby v samospráve boli zastúpené všetky generácie. V súlade s tým bolo cieľom samosprávy, aby sa do nej dostali predstavitelia mladšej, 30-40 ročnej generácie, ďalej ľudia v strednom veku, resp. aj niekto spomedzi dôchodcov. Predstavitelia starších vekových skupín sa však – práve v dôsledku svojho veku – v prvých dvoch cykloch ročne striedali, preto v tomto treťom cykle už nepožiadali nikoho o zastupovanie tejto generácie. Dvaja teda spomedzi poslancov menšinovej samosprávy, ktorá vznikla na jeseň r. 2006, sú členmi zboru od jeho začiatkov, dvaja začali vlani svoj druhý cyklus, a je iba jeden poslanec, ktorý je „nováčikom“. Posledne menovaný však je bývalým starostom obce, takže ani jeho nemožno považovať za úplne „nedotknutého“ ohľadom práce samosprávy.

Okruh poslancov samosprávy možno teda nazvať pomerne stabilným aj napriek striedaniam. Dôvodom toho je v prvom rade fakt, že cieľom menšinovej samosprávy od začiatku bolo, aby do svojej práce zapájala tých, „ktorí sa vždy aktívne zúčastňovali národnostného života tu v dedine, a tých, ktorí dobre ovládajú jazyk. Lebo ja si myslím, že to by malo byť podmienkou menšinových samospráv“ a na základe týchto požiadaviek sa v dedine s 300 obyvateľmi vytvorí veľmi úzka vrstva, veď skutočne aktívne sa môžu do života obce zapájať len tí, ktorí nielenže tam bývajú, ale tam aj žijú, čiže tí, ktorí trávajú pomerne veľa času v obci. A v prípade obyvateľov Šárišápu to platí iba o hŕstke ľudí, keďže potom, ako od 80-tych rokov až do r. 2001 pozatvárali prevádzky uhľoňých baní v Dorogu, väčšina ľudí cestuje za prácou do blízkych miest (Dorog, Ostrihom (Esztergom)), a domov chodia „len spať“. V prvom rade sa teda môžu na prácu v samospráve podujatí tí, ktorí pracujú v dedine, alebo sú dôchodcovia. Dokresľuje to „prípád“ mladej učiteľky materskej školy, ktorá „dostala inde prácu, preto po prvom cykle odišla“. Spomedzi piatich členov aj v súčasnosti pracujú štyria v obci, alebo sú na dôchodku, a iba jeden má pracovisko v Ostrihome.

Napriek počiatocným snahám sa zdá, že po rokoch členovia menšinovej samosprávy tvoria z vekového hľadiska pomerne homogénnu skupinu; štyria patria do vekovej kategórie 40 - 60 rokov, a majú iba jedného mladšieho člena, tridsiatnika. Čo sa týka školského vzdelania, traja majú vysokoškolské a dvaja stredoškolské vzdelanie, a tento pomer bol príznačný aj v predchádzajúcich cykloch. Pre samosprávu teda nový systém volieb do menšinových samospráv prakticky neprinesol zmeny. Na vysvetlenie citujem z jedného rozhovoru: „Myslím si, že tam, kde samospráva aj doteraz fungovala, kde za samosprávou existujú funkčné súbory, spolky, kluby, tam to nie je problém. A kde nebolo bázy, tam nie.“ Napriek tomu teda, že sa do zoznamu voličov mnohí neprihlásili buď zo strachu, alebo z lenivosti, v Šárišápe mohla Slovenská menšinová samospráva vzniknúť bez problémov.

Samospráva „žije“ popri štátnej dotácii predovšetkým zo zdrojov z grantov. Svoje projekty predkladajú na Verejnú nadáciu pre národné a etnické menšiny v Maďarsku, na Celoštátnu slovenskú samosprávu, ale aj na kultúrny výbor župného zastupiteľstva. Často sa stáva, že uchádzačom nie je samotná samospráva, ale povedzme škola, ale získaná suma sa použije v prospech slovenskej menšiny žijúcej v obci. Takto sa už roky uskutoční týždenný jazykový tábor na Slovensku, ktorý „pre tých, ktorí od štortého, piateho ročníka prieběžne tancujú [v slovenskom tanečnom súbore], sú prítomní na všetkých skúškach a vystúpeniach, a majú aj taký učebný prospech, pre tých je na konci ôsmeho ročníka tento týždenný tábor zadarmo, ako odmena.“ Toto vôbec neprekvapuje, veď jednak v takejto malej obci sa veci od seba nie sú vždy striktné oddelené, a jednak vedúca menšinovej samosprávy je učiteľkou slovenského jazyka a kultúry na škole.

Popri grantoch činnosť slovenskej menšinovej samosprávy napomáha aj obecná samospráva. Podpora od nich býva finančná pomoc k jednotlivým podujatiam, resp. podpora pre tzv. Pamätný dom, prevádzkovaný menšinovou samosprávou. Tým sa rozumie, že obecná samospráva odkúpila dom, pomohla s jeho rekonštrukciou atď. Z materskej krajiny však samospráva nedostáva a ani nežiada žiadnu podporu. Dôvodom toho je, že vzťahy obce s materskou krajinou znamenajú vzťah s družobným mestom. Okrem Handlovej tunajší Slováci nemajú kontakty na žiadne organizácie, inštitúcie na Slovensku a od nej si podľa slov predsedníčky menšinovej samosprávy preto nežiadajú finančnú pomoc, lebo ľuďom sa žije ťažko aj v Handlovej (pre zatvorenie baní). Duševná a vecná podpora však prichádza: „...poprosili sme jedného poslanca v Handlovej, aby nám požičali tamojšie staré fotografie, aby sme si ich mohli prekopírovať. A dostali sme od nich aj knihy.“

Vzťahy na oficiálnej úrovni teda znamenajú, že vedúci predstavitelia obcí sa vzájomne navštevujú pri príležitosti rôznych sviatkov. Osobné, rodinné kontakty však aj ponad toto viažu k sebe dve obce, totiž r. 1946 sa väčšina Slovákov, ktorí opustili Šárišáp, usadila v Handlovej a jej okolí. Preto „*Takmer každá rodina v Šárišápe má rodinu, príbuzných v Handlovej.*” (<http://www.sarisap.hu/>). Musíme ešte dodať, že vďaka športu pestuje Šárišáp vzťahy aj ďalšími dvoma obcami na Slovensku: s Kravanmi nad Dunajom a Svodínom. Futbalové mužstvo seniorov chodí pravidelne na turnaje, resp. pozýva mužstvá týchto obcí do Šárišápu. Okrem futbalu je pritom samozrejme, že sa navzájom dobre poznajú aj starostovia.

Takto získané zdroje použijú predovšetkým na rôzne podujatia (na národnostný deň spojený s dňom starších; stretnutie slovenských pilišských obcí v tých rokoch, keď je na rade s jeho organizovaním Šárišáp, dávnejšie to bolo aj klubové popoludnie na fašiangy, výlet na Slovensko pre deti a dospelých). Okrem toho z nich hradia náklady na pozvanie hosťujúcich súborov, alebo príspevkov na cestovné napr. pre účastníkov stretnutia vedúcich menšinových samospráv, ktoré sa konalo v Békešskej Čabe (Békéscsaba). Ďalej z toho hradia aj režijné náklady Pamätného domu. Keďže sumy z rôznych zdrojov považujú členovia samosprávy za nízke, od počiatku sa zriekli svojich honorárov.

Členovia menšinovej samosprávy majú taký pocit, že napriek tomu, že obecná samospráva nevyčlení ročne konkrétnu sumu na ich podporu, predsa od nej dostávajú veľa pomoci a podpory: „*Zasadáme v zasadačke samosprávy, len v zime sa v nej nekúri, šetrí sa. Osobitnú miestnosť nie... ale tu v podstate máme všetko zabezpečené. Z mála peňazí, čo je štátna podpora, by sme nemohli existovať.*” Je dôležité, že tu obecná samospráva nepodporuje menšinovú len finančne, neprispieva len financiami na podujatia Slovákov, ale poskytuje aj ľudskú pomoc, podporu: „*Ale tu v samospráve pre nás zabezpečila k tomu pozadie aj sekretárka, upozornila nás, ak sme na niečo zabudli, atď. Tým sme len získali.*”

Samospráva teda nemá vlastnú kanceláriu. Šesť povinných oficiálnych zasadnutí ročne uskutočnia v jednej miestnosti samosprávy. Na tých sa dohodnú o povinných bodoch, napr. o rozpočte, a z týchto zasadnutí sa spíše aj zápisnica. „*Ale k tomu, aby samospráva fungovala dobre, aby sa všetko dalo plynulo urobiť, k tomu sa treba stretávať častejšie. Ale to nie sú oficiálne, nie je z nich zápisnica. Ak sa niečo deje, dohodneme sa, že sa stretneme. Alebo prídu ku mne.*” – hovorí predsedníčka menšinovej samosprávy. Vidno teda, že okrem oficiálnych zasadnutí sa schádzajú, keď sa majú o čom rozprávať. Vtedy sa stretávajú u niektorého člena. Avšak vzhľadom na rozmery obce je samozrejme, že medzi členmi samosprávy je denný kontakt.

Ako na to poukázal aj predchádzajúci citát, slovenská samospráva v Šárišápe má veľmi dobré vzťahy s obecnou samosprávou. Jedným z dôvodov toho je fakt, že bývalý starosta, ktorý tento úrad zastával v rokoch 1994 - 2006, je tiež slovenského pôvodu, preto od začiatku vo všetkom pomáhal menšinovej samospráve a podporoval ju. Druhým dôvodom je, že existencia menšinovej samosprávy je aj zdrojom príjmov pre obec, zdrojom, pomocou ktorého sa môže oživiť kultúrny a spoločenský život dediny, to však je možné len v prípade úzkej spolupráce a vzájomnej pomoci oboch samospráv. V Šárišápe tieto vzťahy jestvujú, čomu nasvedčujú aj nasledujúce citáty: *„S bývalým starostom sme sa v uplynulých rokoch usilovali robiť veci ruka v ruke.“* *„Takmer sa neoddelili. Samozrejme obe majú svoju špeciálnu prácu, ale bola, je partnerská spolupráca medzi dvoma samosprávami. To nejako splyva pri slávnostiach aj inde.“*

Práve preto otázka, či dokáže menšinová samospráva uplatniť práva, ktoré má garantované menšinovým zákonom, sa ani nenadhodí, veď: *„Ešte sa nikdy nestalo, že by sme sa na niečo také museli odvolávať. ... Vždy poviem, že u nás je veľmi ideálny vzťah medzi obecnou a slovenskou samosprávou. ... Našu prácu podporovali aj vtedy, kým ešte neexistovala samospráva.“* Okrem toho majú dobré vzťahy aj s Celoštátnou slovenskou samosprávou, predsedníčka miestneho zboru je totiž aj sama poslankyňou celoštátneho zboru.

V obci funguje viacero občianskych organizácií či iniciatív, ale niet zaregistrovanej menšinovej občianskej organizácie. Je však viacero občianskych iniciatív, ktoré sa viažu k slovenskej menšine. Takou je napr. Národnostný pávi krúžok - slovenský národnostný spevokol, založený ešte v r. 1962, Vlastivedný kruh, ktorý staré, prevažne slovenské tradície obce oživuje najmä v nadväznosti na Pamätný dom a Klub dôchodcov, ktorý je spojený so slovenskou národnosťou najmä preto, že silnú slovenskú identitu majú dnes už predovšetkým príslušníci staršej generácie. Menšinová samospráva sa priamo či nepriamo viaže na všetky tri iniciatívy: vystupovania a cestovanie Pávieho krúžku pravidelne podporuje finančne, Vlastivednému kruhu pomáha prevádzkovaním Pamätného domu a neustálym rozširovaním jeho zbierok, resp. organizovaním podujatí, kým Klubu dôchodcov pomáha predovšetkým pri zorganizovaní Dňa starších, čo sa spája s národnostným dňom.

Na webovej stránke Šárišápu sa uvádza, že menšinová samospráva vznikla preto, *„aby konali v záujme zachovania slovenského jazyka, miestnych ľudových tradícií, aby pestovali vzťahy s družobnými obcami“* (<http://www.sarisap.hu/>). Na základe rozhovorov, pripravených s poslancami menšinovej samosprávy, sa to dopĺňa o to, že menšinová

samospráva sa nielen snaží napomáhať osvojenie si jazyka žiakmi základnej školy a vytvára možnosti na pestovanie a prezentovanie slovenských tradícií, ale programy aj organizuje a riadi, resp. udržiava kontakty s Celoštátnou slovenskou samosprávou a okolitými slovenskými osadami. A dve posledné role sú snád' dôležitejšie, pretože organizované, inštitucionálne formy pestovania jazyka a kultúry existovali v Šárišápe už aj pred zmenou politického režimu. Samospráva, vďaka svojim finančným možnostiam, len rozšírila tieto rámce. Dobrým príkladom toho je cirkevný život. „*Systém*“ omše v slovenskom jazyku sa vytvoril a existuje nezávisle na samospráve, avšak je to samospráva, ktorá pre slovenských veriacich zorganizuje ročne 1-2 príležitosti, keď zvláštnym autobusom pôjdu do Budapešti vypočuť si omšu v slovenčine.

Vznikom samosprávy sa teda prakticky rozšírili možnosti Slovákov žijúcich v obci, resp. občianskych organizácií, ktoré sa zameriavajú na pestovanie slovenských tradícií. Ako príklad uvediem dva citáty: „*boli by sme mali menej možností vystupovať. A museli by sme sa vzdať viacerých možností, programov.*“, „*...predtým síce mali všetci národnostné šaty, ale veľmi v kroji nespievali.*“ A keď vznikla menšinová samospráva, vtedy sa to začalo organizovať. Na druhej strane samozrejme aj možnosti obce; takto sa dedina stala pestrejšou. Okrem toho menšinová samospráva tým, že inštitucionalizovala vzťahy medzi Slovákami v obci, vytvorila aj nový systém kontaktov: „*aj spolupatričnosť je iná, keď máte organizáciu, lebo takto sme súčasťou veľkého celku. Lebo ľudia sa stretávajú na celoštátnych podujatiach, porozprávajú sa o problémoch, a pokúsia sa nájsť na ne spoločné riešenie.*“

Samosprávu podľa mienky jej poslancov posudzujú v obci skôr pozitívne, než negatívne. Je pravda, že r. 1998 sa ešte pozerali trochu čudne na menšinovú samosprávu, lebo v nej videli rivala obecnej samosprávy, čiže obyvatelia Šárišápu celkom nepochopili úlohu a funkciu menšinovej samosprávy. Počas uplynulých rokov sa však oboznámili s jej prácou a snahy samosprávy sa stali čoraz dôležitejšou súčasťou dediny, a dnes už väčšina obyvateľstva, (a to hlavne starší, medzi ktorými je vysoký pomer tých, čo majú slovenské korene) pociťuje radosť nad vznikom samosprávy, a vo všetkom, kde len môžu, jej pomáhajú. „*A staršia generácia sa obzvlášť teší, že to robíme, a cítiť len snahu pomôcť. Oni sú tí, ktorí to dokážu skutočne oceniť, a sú radi, že je niekto, kto v tejto veci pokračuje.*“

Každý člen menšinovej samosprávy vidí najväčší problém v tom, ako pestovať a odovzdávať tradície a kultúru. V spojitosti s ťažkosťami však nenadhodia v prvom rade tieto, ale konkrétne každodenné problémy, ako napr. kúrenie v Pamätnom dome, aby sa mohol zachovať stav tamojších predmetov, pritom v konečnom dôsledku všetky problémy vyúsťujú do problému odovzdania kultúry. Ťažkosti sa dajú

odvodiť z dvoch okruhov problémov. Jedným sú obmedzenia finančné, druhým personálne. To prvé sa dá najlepšie vysvetliť myšlienkou „viac peňazí, viac možností“. A to druhé znamená, že tak menšinová samospráva, ako aj samotní Slováci v Šárišápe by potrebovali viac takých – v prvom rade mladých – ľudí, ktorí sa aktívne zúčastňujú a pomáhajú pri organizovaní a realizácii programov; ľudí, ktorí podobne ako členovia samosprávy, bez akejkoľvek odplaty obetujú svoj voľný čas. Jeden z mojich respondentov to sformuloval nasledovne: „Človek to robí buď zo srdca a zanietený a posadnutý, alebo inak to nepôjde. To buď funguje takto, alebo nijako.“